

Nr 100.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anställningsförhållandena för biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor; given Stockholms slott den 24 februari 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 24 februari 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg följande:

Frågan om beredande av en förbättrad ställning åt lärare vid mindre folkskolor och biträdande lärare vid folkskolor har varit föremål för behandling i samband med den vid 1937 års riksdag genomförda löneregleringen för folk- och småskollärare.

Såsom framgår av 1936 års lärarylönesakkunnigas betänkande med förslag till lönereglering för lärare vid folk- och småskolor (statens offentliga utredningar 1936: 48), hade till de sakkunniga inkommit en framställning från föreningen Sveriges mindre folkskolor, vari föreningen anhöll, bland

annat, att statsmakterna måtte taga i övervägande möjligheten av att tillerkänna nämnda lärare ordinarie anställning, exempelvis efter 10 års oförvitlig tjänstgöring vid mindre folkskola eller såsom biträdande vid folkskola. De sakkunniga funno detta yrkande med hänsyn till dess utpräglat skolorganisatoriska art falla utanför de sakkunnigas utredningsuppdrag, och de ansågo sig därför icke böra upptaga yrkandet till behandling.

I propositionen nr 270/1937 förklarade jag mig behjarta de önskemål, som från lärarhåll framkommit om beredande av en mera tryggad rättslig ställning åt nu ifrågavarande lärare. Denna fråga ansåg jag emellertid tarva särskild utredning genom skolöverstyrelsen.

Genom beslut den 30 juni 1937 anbefalldes Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att, bland annat, verkställa utredning och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag i fråga om beredande av en mera tryggad ställning åt nu nämnda lärare.

I anledning härav framlade skolöverstyrelsen i skrivelse den 19 oktober 1937 utredning och förslag i ämnet, som dock icke åtföljdes av förslag till författningsbestämmelser. I denna skrivelse hemställde överstyrelsen, i och för beredande av fullt tryggad rättslig ställning åt ifrågavarande lärarkategorier, att föreskrifter måtte meddelas, *dels* att tjänst som biträdande lärare vid folkskola och lärartjänst vid mindre folkskola borde kunna inrättas som ordinarie och extra ordinarie lärartjänster, varvid gällande bestämmelser rörande anställande och entledigande av folk- och småskollärare borde äga motsvarande tillämpning i fråga om biträdande lärare och lärare vid mindre folkskola, *dels ock* att samtliga biträdande lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola, vilka vid den tidpunkt, då nya bestämmelser i här berört avseende trädde i kraft, innehade anställning tills vidare jämlikt folkskolestadgan § 24, skulle förordnas som ordinarie lärare vid distriktets skolor med tjänstgöringen tills vidare förlagd till den skola, där läraren dittills varit anställd.

Över ifrågavarande förslag avgav statskontoret utlåtande den 10 december 1937. I bilagan åttonde huvudtiteln till 1938 års statsverksproposition omnämnde jag (punkten 147, sid. 405) i största korthet överstyrelsens förslag under uttalande, att det enligt min mening vore ett befogat krav, att ifrågavarande lärare under vissa förutsättningar erhöles en fastare ställning i förevarande avseende, samt att det borde ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut härom. Mot detta mitt uttalande framställde riksdagen icke någon erinran.

Sedermera har *skolöverstyrelsen* med skrivelse den 30 maj 1938 framlagt förslag till vissa författningsbestämmelser, avseende bland annat anställningsförhållandena för ifrågavarande lärargrupper, vari överstyrelsen, såvitt nu är i fråga, följt de riktlinjer, som angivits i den förutnämnda skrivelser av den 19 oktober 1937. Över författningsförslagen hava utlåtanden avgivits den 14 juli 1938 av *undervisningsväsendets lönenämnd* och den

10 januari 1939 av statskontoret. Vidare har föreningen Sveriges mindre folkskolor genom sin ordförande gjort en framställning i ämnet.

Då det mera fullständiga förslag i förevarande avseende, som alltså numera föreligger, befunnits vara av beskaffenhet att böra till sina huvuddrag framläggas för riksdagen, får jag ånyo anmäla ifrågavarande ärende.

1. Gällande bestämmelser.

Med biträdande lärare vid folkskola avses vid egentlig folkskola anställd lärare med allenast småskollärarkompetens (folkskolestadgan § 2 mom. 2 och § 23). Sådan biträdande lärare må anställas endast försåvitt det enligt folkskolinspektörens vitsord kan ske utan men för folkskolan (§ 2 mom. 2, tredje stycket).

För att kunna antagas som lärare vid mindre folkskola erfordras likaledes endast småskollärarkompetens (§ 23). Mindre folkskola må upprättas endast undantagsvis, nämligen då någon del av ett skoldistrikt har så avskilt läge, att dithörande barn ej lämpligen kunna hänvisas till folkskola, belägen i annan del av distriktet, och därjämte antalet skolpliktiga barn är så litet, att särskild folkskola för dem ej skäligen kan upprättas (§ 3).

Gemensamt för båda ifrågavarande slag av lärartjänster — liksom även för ordinarie lärartjänster — gäller, att nya sådana i regel icke må inrättas utan Kungl. Maj:ts tillstånd (§ 2 mom. 3).

Biträdande lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola anställas antingen *tills vidare* med ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning eller *på viss tid*; det senare bör ske i det fall, att växling i lärjungantalet, förestående omorganisation av distriktets skolväsen eller annan anledning gör sådant erforderligt. För tillsättning av tjänster, då anställningen skall gälla tills vidare, gälla samma bestämmelser som beträffande ordinarie lärartjänster, dock med den skillnaden, att det är skolrådet, respektive folkskolestyrelsen, som är beslutande organ i stället för kyrkostämman eller vederbörande fullmäktige (§ 24 mom. 1 och 2).

Ifrågavarande lärares anställningsförhållanden äro sålunda för närvarande, att döma av de nu anförda bestämmelserna, relativt lösliga. Efterhand hava emellertid tillkommit ett antal bestämmelser, avsedda att i görligaste mån tillförsäkra nämnda lärare visst skydd mot ett godtyckligt begagnande av uppsägningsmöjligheten samt mot följderna av en uppsägning, som varit motiverad av skolorganisatoriska skäl.

Sålunda meddelades genom en förordning av den 17 november 1905 den bestämmelsen, att examinerad ogift lärare, som antagits tills vidare med ömsesidig uppsägningsrätt och som tjänstgjort i sammanlagt fem år, skulle kunna entledigas endast av sådana orsaker, som omförmälas i folkskolestadgan § 32 (d. v. s. i disciplinär väg), eller på grund därav att tjänsten

i fråga genom en i behörig ordning godkänd omorganisation av skolväsendet skulle förändras till folkskollärartjänst eller indragas.

För den vid egentliga småskolor anställda personalen infördes ordinarie tjänster genom kungörelsen nr 750/1918; anledningen härtill var ett uttalande av 1916 års riksdag i dess skrivelse nr 159. Beträffande däremot de personer med småskolekompetens, vilka tjänstgjorde vid mindre folkskolor och som biträdande lärare vid folkskolor, uttalades i samma riksdagsskrivelse, att i fråga om dem alltmer framträdde en strävan att förvandla de mindre folkskolorna till folkskolor och ersätta de s. k. biträdande lärarna vid folkskolorna med folkskollärare, varför det icke syntes låta sig göra att motverka en sådan i och för sig önskvärd utveckling genom att giva ifrågasvarande lärare, vilka i själva verket utgjorde allenast en mindre del av folkskollärarkåren och vilkas antal årligen minskades, ordinarie anställning. Emellertid syntes det riksdagen, att all möjlig hänsyn borde tagas jämväl till ifrågasvarande lärares behov av en mera tryggad tillsättningsform.

Till följd av detta riksdagsuttalande blev genom förutnämnda kungörelse nr 750/1918 även den rättsliga ställningen för lärare vid mindre folkskolor och biträdande lärare så till vida förbättrad, som det utöver bestämmelserna i 1905 års förordning blev stadgat, dels att tills vidare anställda lärare med sammanlagt fem års tjänstgöring skulle kunna entledigas endast i den ordning, som angäves i folkskolestadgan § 32, d. v. s. genom disciplinärt förfarande, dels att, om en mindre folkskola ändrades till folkskola med småskola, lärare, som minst två år varit anställd tills vidare vid den mindre folkskolan, skulle erhålla den sålunda uppkomna småskollärartjänsten. Med här angivna undantag i fråga om lärare vid mindre folkskolor kunde dock med tillämpning av bestämmelserna i då gällande folkskolestadgas § 33 mom. 2 såväl lärare vid mindre folkskolor som biträdande lärare av skolråden entledigas, när deras befattningar genom en i vederbörlig ordning godkänd omorganisation av skolväsendet förändrades till folkskollärar- eller småskollärartjänst eller ock indrogos. Även gift sådan lärarinna kunde under vissa förhållanden entledigas.

Den allmänna strävan att förbättra och utveckla skolväsendet genom att ersätta svagare skolformer med bättre sådana samt i samband därmed vidtagna indragningar av skolor, i första hand mindre folkskolor, medförde, att entlediganden av dessa lärare alltjämt förekommo. Någon verkligt tryggad rättslig ställning hade de sålunda icke vunnit.

1926 års riksdag anhöll i skrivelse nr 305 om utredning, huruvida och på vad sätt en tryggare ställning i rättsligt hänseende kunde beredas biträdande lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola, vilken utredning uppdrogs åt skolöverstyrelsen. Med anledning härav avgav överstyrelsen utlåtande i ärendet den 21 april 1927, vari överstyrelsen sammanfattningsvis såsom sin mening framhöll, att det visserligen vore önskvärt att åtgärder vidtoges för beredande av en tryggare ställning åt biträdande

lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola, men att med hänsyn till de allmänna riktlinjer för folkskoleväsendets fortgående förbättring, som blivit av statsmakterna givna, det fortfarande måste anses uteslutet att kunna lösa frågan på det sättet, att ifrågavarande befattningshavare erhöle ordinarie anställning. I stället borde större möjlighet, än vad för det dåvarande vore fallet, givas till förordnande å annan tjänst inom skol-distriktet av lärare, som till följd av omorganisation av skolväsendet annars skulle drabbas av entledigande.

I propositionen nr 30/1929, vilken byggde på skolöverstyrelsens förslag, framlade Kungl. Maj:t därefter förslag till ändrade bestämmelser rörande tillsättning av lärartjänster i syfte att bereda biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor en tryggare rättslig ställning. I skrivelse nr 144 förklarade sig riksdagen icke hava något att erinra mot att föreskrifter i berörda avseende utfärdades i huvudsaklig enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, dock med vissa jämkningar och tillägg, som av riksdagen närmare angåvos. Genom kungörelsen nr 287/1929 ändrades folkskolestadgan till överensstämmelse med nämnda riksdagsbeslut. Sedermera hava genom kungörelsen nr 305/1936 ytterligare vissa ändringar i förevarande avseende vidtagits.

De nu gällande bestämmelserna om det rättsliga skyddet för de biträdande lärarna samt lärarna vid mindre folkskolor innehållas företrädesvis i §§ 19, 24 och 33 folkskolestadgan. Genom dessa bestämmelser har den rättsliga ställningen för ifrågavarande lärare blivit väsentligt förbättrad. Visserligen gäller fortfarande den bestämmelsen, att skolrådet må kunna entlediga lärare, vilkens befattning genom en i behörig ordning godkänd omorganisation av skolväsendet skall förändras till folkskollärary- eller småskollärarytjänst eller ock indragas. Dessa lärare hava emellertid erhållit ökade möjligheter att vid sådan förändring av skolväsendet, varigenom av dem innehavd tjänst kommer att indragas, övergå till annan befattning vid distriktets skolor. Sålunda föreskrives i § 33 mom. 3, att lärare, som tjänstgjort sammanlagt minst två år inom distriktet, vid tjänstens indragning på grund av skolväsendets omorganisation skall förordnas till innehavare av annan inom distriktet befintlig ledig lärartjänst vid småskola eller mindre folkskola eller som biträdande lärare vid folkskola med anställning tills vidare. Vidare skall skolrådet (folkskolestyrelsen), då ordinarie lärartjänst vid småskola eller befattning som lärare vid mindre folkskola eller som biträdande lärare vid folkskola med anställning tills vidare blir ledig, taga under omprövning, huruvida annan tjänst, som innehaves av biträdande lärare vid folkskola eller av lärare vid mindre folkskola, bör ersättas med folkskollärarytjänst eller indragas. Finnes så böra ske, skall ifrågavarande lärare förordnas å den lediga tjänsten. Stadgandet i samma paragraf, att beslut angående sådan förändring av skolväsendet, varigenom här berörda lärare

skulle komma att entledigas, skall hänskjutas till domkapitlets, eventuellt skolöverstyrelsens prövning och avgörande, medför ävenledes en i viss mån mer tryggad ställning för dessa lärare.

Beträffande ifrågavarande lärares löneförmåner gäller som bekant, att de åtnjuta samma lön som ordinarie lärare vid småskola samt dessutom, så länge de uppehålla vederbörande befattning, ett särskilt lönetillägg med belopp motsvarande, för år räknat, löneskillnaden inom vederbörande ortsgrupp mellan den löneklass, de tillhöra, och närmast högre löneklass.

I detta sammanhang må erinras, att riksdagen alltsedan år 1934 varje år beviljat understöd åt biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor, vilka på grund av folkskoleväsendets omorganisation förlorat sin anställning. Dylika understöd hava för budgetåren 1934/38 beviljats 21 lärare, av vilka 18 erhållit årligt understöd, varierande mellan 600 kronor och 1,500 kronor, och tre tilldelats engångsunderstöd med lägst 1,500 kronor och högst 2,178 kronor.

2. Föreliggande utredning.

Skolöverstyrelsen har påpekat, att de lärare, varom här vore fråga, genom redan vidtagna åtgärder tillförsäkrats en avsevärt mera tryggad ställning i såväl rättsligt som ekonomiskt hänseende än vad tidigare varit fallet. Med tillämpning av nu gällande bestämmelser rörande ifrågavarande lärares entledigande torde det endast undantagsvis behöva förekomma, att sådan lärare förlorade sin tjänst på grund av skolväsendets omorganisation.

Folkskolestadgans bestämmelser lämnade dock fortfarande möjlighet för skolrådet, fortsätter överstyrelsen, att entlediga dylik lärare vid indragning av tjänst. Så länge denna möjlighet förefunnes, komme nämnda lärare att intaga en undantagsställning i förhållande till med dem närmast jämställda lärare inom folkskolans lärarkår. Det vore förklarligt, att ett sådant förhållande för lärarna kändes otillfredsställande och hos dem framkallade en känsla av otrygghet och mindervärdighet. Att en ändring härutinnan komme till stånd vore därför givetvis från lärarnas synpunkt synnerligen önskvärt. Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollära-förening hade också i en till överstyrelsen ingiven framställning hemställt, att överstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för beredande av ordinarie anställning åt biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor. Därest ifrågavarande lärare skulle komma i åtnjutande av en fullt tryggad rättslig ställning, syntes den enda verkligt effektiva åtgärden vara, att de, såsom centralstyrelsen ifrågasatt, erhöles ordinarie anställning. Frågan bleve då, om en dylik åtgärd kunde vidtagas, utan att skolans intressen därigenom trädde för nära.

Införandet av ordinarie anställningsform även för biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor hade, då fråga härom tidigare

varit på tal, ej ansetts böra ifrågakomma. Som huvudskäl mot en dylik anordning hade bland annat anförts, att densamma skulle komma att inverka hindrande och fördröjande på sådana önskvärda förbättringar i skolväsendets organisation, som eljest kunde vinnas genom en fortgående förändring av de mindre folkskolorna till folkskolor och de biträdande lärarnas ersättande med folkskollärare. Här anförda skäl mot att ifrågavarande lärare erhöles ordinarie anställning hade tidigare och vid den tidpunkt, då riksdagen år 1929 senast haft sig denna fråga förelagd, ägt giltighet. Efter nämnda tid hade emellertid inträtt vissa ändrade förhållanden i här berörda avseenden.

Överstyrelsen erinrade om att antalet biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor under en följd av år starkt minskats. Efterföljande tabell utvisade antalet sådana lärare vid slutet av vårterminerna 1915, 1925, 1935 och 1937:

År	Biträdande lärare	Minskning	Lärare vid mindre folkskolor	Minskning	Summa lärare	Minskning
1915	1,131		2,720		3,851	
1925	1,027	104	2,491	229	3,518	333
1935	542	485	1,816	675	2,358	1,160
1937	454	88	1,653	163	2,107	251
		S:a 677		S:a 1,067		S:a 1,744
<i>Minskning i medeltal per år:</i>						
Tioårsperioden 1915—25		10		23		33
Tioårsperioden 1925—35		49		68		117
Åren 1936 och 1937		44		82		126

Av tabellen framginge sålunda, att antalet tjänster undergått en betydande minskning under de i tabellen angivna tidsperioderna, särskilt under tiden efter år 1925. På grund av alltjämt fortgående förändringar inom skolväsendet, som hade indragning av tjänster av ifrågavarande slag till följd, kunde med stor sannolikhet förutses, att dessa tjänsters antal komme att ytterligare minskas. Utvecklingen torde leda därtill, att biträdande lärare ersattes av lärare med folkskolekompetens och att mindre folkskolor i stor utsträckning antingen indroges eller förändrades till folkskolor. Den numera stadgade skyldigheten för lärare vid folk- och småskolor att i vissa fall underkasta sig förflyttning från ett skoldistrikt till ett annat möjliggjorde en fortsatt dylik utveckling, även om ifrågavarande lärare bereddades ordinarie anställning. Dylik flyttningsskyldighet torde komma att föreskrivas för samtliga lärare vid folk- och småskolor i det nya avlöningsreglementet för folk- och folkskollärare.¹ Därigenom skulle det sålunda blivit möjligt att förflytta ordinarie lärare till lärartjänst inom annat skoldistrikt, då sådant erfordrades för indragning av övertalig lärartjänst eller då eljest med hänsyn till undervisningsväsendets bästa skäl därtill föreläge. Under sådana förhållanden syntes de skäl, som tidigare anförts mot att

¹ Jfr § 12 i avlöningsreglementet den 30 september 1937 (nr 868) för lärare vid folk- och småskolor.

biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor erhöles ordinarie anställning, icke längre äga giltighet. Några skolorganisatoriska svårigheter torde nämligen icke uppkomma genom införandet av en dylik ordning beträffande dessa lärare.

Enligt nu gällande bestämmelser anställdes för närvarande ifrågavarande lärare tills vidare med ömsesidig uppsägning eller på viss tid. Dessa bestämmelser borde sålunda ändras, så att ordinarie tjänster kunde inrättas för såväl biträdande lärare vid folkskola som för lärare vid mindre folkskola enligt samma grunder, som gällde för övriga ordinarie tjänster vid folk- och småskolor. Beträffande anställning och entledigande borde för ifrågavarande lärare gälla samma bestämmelser som för ordinarie folk- och småskollärare. Tillsättningsformen anställning tills vidare borde alltså icke längre tillämpas för någon kategori av lärare. Där lärare vid mindre folkskolor och biträdande lärare vore anställda på viss tid, utan att vara vikarier, borde givetvis tjänster av detta slag förändras till extra ordinarie.

Inrättandet av nya tjänster av här ifrågavarande slag torde emellertid, såsom framginge av vad överstyrelsen förut anfört, endast undantagsvis ifrågakomma. Det vore sålunda icke för dessa undantagsfall, här ifrågasatta åtgärder borde vidtagas, utan för att bereda de lärare, som för närvarande innehade anställning tills vidare som biträdande lärare vid folkskolor och som lärare vid mindre folkskolor, en mera tryggad ställning. Därest det i det föregående framförda förslaget att införa ordinarie anställningsform för ifrågavarande lärare genomfördes, borde de lärare, vilka i vederbörlig ordning erhållit befattning av ifrågavarande slag med anställning tills vidare, förordnas såsom ordinarie lärare å respektive tjänster från den tidpunkt, då bestämmelser i här berörda avseende kunde komma att utfärdas.

Härvid uppkomme frågan, huruvida för erhållande av dylikt förordnande borde erfordras viss tjänstetid med anställning tills vidare. Uppställandet av ett dylikt villkor skulle medföra, att vissa av dessa lärare komme att innehava ordinarie tjänst, andra åter vara anställda tills vidare, intill dess att även dessa senare tjänstinnehavare erhöles ordinarie anställning, vilket dock skulle kunna ske först efter tjänstens ledigförklarande i vanlig ordning. Vid tillsättning av ifrågavarande tjänster hade emellertid tillämpats de bestämmelser, vilka enligt §§ 19—22 folkskolestadgan vore stadgade beträffande tillsättning av ordinarie lärare vid småskola med undantag av att i vissa fall på skolrådet överlåtits den befogenhet, som eljest tillkomme kyrkostämman. Att tjänsterna under sådana förhållanden ånyo skulle ledigförklaras och tillsättningsförfarandet upprepas, syntes icke böra ifrågakomma. Överstyrelsen ville därför för sin del förorda, att förordnande som ordinarie meddelades samtliga lärare utan avseende på längden av tidigare anställning å tjänsten.

Av vad överstyrelsen sålunda anfört funne överstyrelsen utrett, att det vore önskvärt, att ytterligare åtgärder vidtoges för beredande av en mera tryggad rättslig ställning åt biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor ävensom att med hänsyn till föreskrifterna angående lärares skyldighet att underkasta sig förflyttning hinder av skolorganisa-

torisk art icke torde möta för införandet av ordinarie anställningsform för här ifrågavarande lärare.

Skolöverstyrelsen har dessutom framhållit, att, då uppsägning och entledigande av tills vidare anställd lärare i regel skulle nödvändiggöra årligt understöd åt läraren, det ur ekonomisk synpunkt vore för staten fördelaktigare att till annan tjänst förflytta sådan lärare, om den tjänst han innehade skulle bli överflödig. Att läraren dessförinnan erhållit ordinarie anställning, medförde inga särskilda svårigheter i detta avseende, då även ordinarie lärare vore skyldiga låta sig förflyttas. Enligt överstyrelsens mening skulle det också medföra en betydelsefull förenkling vid tillämpning av folkskolestadgan, löne- och pensionsförfattningar och andra bestämmelser rörande folk- och småskollärare, om anställningsformen »tills vidare» upphörde för dessa lärares vidkommande.

Enligt de av skolöverstyrelsen framlagda författningsförslagen skola efter avskaffandet av befattningarna som lärare med anställning tills vidare vid mindre folkskola och såsom biträdande lärare vid folkskola motsvarande lärare i fortsättningen benämnas »ordinarie lärare vid mindre folkskola» och »ordinarie biträdande lärare». De av överstyrelsen ifrågasatta, i samband med överstyrelsens föreliggande förslag stående ändringarna i folkskolestadgan torde icke böra här närmare beröras. Allenast må nämnas, att överstyrelsen framlagt förslag till följande övergångsbestämmelser:

Lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola, som den 1 juli 1938 är anställd tills vidare med ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning, skall av skolrådet förordnas att vid distriktets skolor vara ordinarie lärare vid mindre folkskola, respektive ordinarie biträdande lärare, och skall därvid angivas, till vilken skola tjänstgöringen tills vidare skall vara förlagd. Där i detta övergångsstadgande avsedd lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola enligt vederbörligt beslut skall förflyttas till tjänst för ordinarie småskollärare, utfärdas förordnande å dylik tjänst. Angående förordnande, som utfärdats enligt detta övergångsstadgande, skall skolrådet lämna vederbörande folkskolinspektör meddelande.

Har tjänst kungjorts ledig för anställning tills vidare av lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola, skall tjänsten besättas med ordinarie befattningshavare.

Skolöverstyrelsen har jämväl avgivit förslag till de ändringar i gällande avlönings- och statsbidragsförfattningar, som ansetts böra vidtagas i samband med de ifrågasatta ändringarna i folkskolestadgan. Beträffande dessa förslag hänvisas till handlingarna i ärendet.

3. Myndigheternas yttranden m. m.

Statskontoret har i sitt yttrande av den 10 december 1937 framhållit, att anledningen till att ifrågavarande lärargrupper icke kommit i åtnjutande av en mera tryggad anställningsform syntes hava varit, att de skolför-

mer, varom här vore fråga, icke ansetts motsvara de krav, som numera ställdes på folkundervisningen. Det syntes, såsom ock 1936 års lärarlöne-sakkunniga framhållit, vara mindre lämpligt att giva här avsedda skolformer karaktären av ett fast led i systemet. Häremot kunde visserligen anföras, att lärarna efter lönereglerngens genomförande blivit skyldiga att underkasta sig förflyttning till annan lärartjänst inom undervisningsväsendet. Med hänsyn till de väsentliga förbättringar i olika avseenden, som numera kommit här avsedda lärare till del, kunde statskontoret dock knappast finna tillräckliga skäl föreligga att för närvarande vidtaga ytterligare åtgärder i föreslagen riktning. Därest någon lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola vid en eventuell omorganisation av skolväsendet inom vederbörande skoldistrikt skulle bliva utan anställning, torde, såsom hittills skett i flera fall, läraren böra erhålla understöd genom särskilt beslut av riksdagen.

För den händelse emellertid fastare anställning nu skulle anses böra tillerkännas ifrågavarande lärare, syntes dylik anställning icke böra tillkomma andra lärare än sådana, som under längre tid, förslagsvis minst 10 år, innehåft tjänst, varom här vore fråga.

I sitt yttrande över skolöverstyrelsens författningsförslag, vari som nämnts ingår en bestämmelse av innehåll, att samtliga lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola, som vid ikraftträdandet av de ifrågasatta bestämmelserna vore anställda tills vidare med minst fyra månaders uppsägning, skulle av skolrådet förordnas att vid distriktets skolor innehåva ordinarie anställning, har statskontoret framhållit, att det med hänsyn till skoldistriktens berättigade intressen syntes kunna sättas i fråga, huruvida icke denna bestämmelse borde begränsas till att avse allenast sådana lärare, som i minst fem år innehåft sin anställning. Beträffande lärare, som hade kortare anställningstid och följaktligen enligt nu gällande bestämmelser utan vidare kunde efter skedd uppsägning skiljas från befattningen, syntes vederbörande skoldistrikt i varje fall böra erhålla möjlighet att taga under omprövning, huruvida ordinarie lärartjänst av ifrågavarande slag borde inrättas eller icke.

Undervisningsväsendets lönenämnd har, under hänvisning till förutberörda uttalande i 1938 års åttonde huvudtitel, ansett sig icke böra framställa någon erinran mot vad av skolöverstyrelsen föreslagits rörande anställningsförhållandena för ifrågavarande lärare.

Både statskontoret och lönenämnden hava, i anslutning till de nu på området gällande bestämmelserna, föreslagit ett tillägg till överstyrelsens förslag till ändringar i avlöningsreglementet av innebörd, att för ifrågavarande lärare skola gälla de för småskollärare meddelade lönebestämmelserna.

Styrelsen för föreningen Sveriges mindre folkskolor har i förutnämnda framställning av den 1 mars 1938 anhållit, att ordinarie anställning snarast möjligt måtte tillerkännas samtliga lärarinnor vid mindre folkskolor och bi-

trädande lärarinnor vid folkskolor samt att, om sådan anställning tillerkändes ifrågavarande lärarinnor, dessa måtte komma i åtnjutande av samma förmåner, som genom ikraftträdandet av nya lönereglementet kommit övriga befattningshavare inom folkskoleväsendet till del.

Då frågan om anställningsförhållandena för biträdande lärare vid folkskola och lärare vid mindre folkskola tidigare dryftats, har utgångspunkten för dess bedömande varit den, att åtgärder icke borde vidtagas, som kunde försvåra skolväsendets utveckling och förbättring. Därav har ansetts följa, att ifrågavarande lärare icke lämpligen borde erhålla ordinarie anställning, enär en sådan åtgärd skulle kunna förhindra eller fördröja sådana önskvärda organisatoriska förbättringar inom folkskoleväsendet, som kunna ernås genom avveckling av de mindre folkskolorna och genom att ersätta de biträdande lärarna med folkskollärare. De bestämmelser, som efter hand meddelats i syfte att stärka nämnda lärares rättsliga ställning, hava därför icke så mycket inriktats på att förbättra själva anställningsförhållandena som fastmer på att motverka de ur lärarnas synpunkt oförmånliga följderna av den nuvarande uppsägningsrätten.

Såsom skolöverstyrelsen framhållit, äro efter genomförandet av den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen för folk- och småskollärare möjligheterna att förbättra skolorganisationen genom indragning av överflödiga lärartjänster numera större än tidigare varit fallet. På grund av bestämmelserna i 12 § avlöningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor och kungörelsen nr 34/1938 med vissa bestämmelser angående förflyttning av sådana lärare är det sålunda möjligt att förflytta såväl ordinarie folk- och småskollärare som ock biträdande lärare och lärare vid mindre folkskolor till annan befattning inom undervisningsväsendet, jämväl med övergång till annat skoldistrikt, så snart sådant erfordras för indragning av övertalig lärartjänst eller då eljest med hänsyn till undervisningsväsendets bästa synnerliga skäl därtill äro. Med hänsyn till berörda bestämmelser synas några befogade invändningar icke längre kunna riktas mot förslaget att öppna möjlighet för biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor att erhålla ordinarie anställning. Vad av statskontoret yttrats ger mig anledning framhålla, att ett bifall till nämnda förslag givetvis icke innebär ett ståndpunktstagande i frågan om de avsedda skolornas värde och fortbestånd inom skolorganisationen utan endast en fastare reglering av anställningsförhållandena för befattningshavare, vilkas utbildning gör dem lämpade jämväl för ett stort antal andra befattningar inom folkskoleväsendet och som vid förefallande behov kunna överflyttas till sådana befattningar. I detta sammanhang må erinras om bestämmelsen i § 19 mom. 1 folkskolestadgan, att vid uppkommen ledighet å en lärartjänst alltid skall tagas i övervägande, huruvida tjänsten bör återbesättas, förändras till icke-ordinarie eller indragas; även frågan, huruvida till tjänsten

lämpligen bör förflyttas annan lärare inom distriktet skall därvid komma under omprövning.

Jag är således beredd att i princip förorda, att inom folkskoleväsendet inrättas ordinarie och extra ordinarie tjänster som biträdande lärare och som lärare vid mindre folkskolor. Dessa åtgärder böra lämpligen vidtagas med tillämpning från och med den 1 juli 1939. I fråga om sättet för omvandling av de nu befintliga lärartjänsterna hava uttalats delade meningar.

Skolöverstyrelsen har ifrågasatt skyldighet för skoldistrikt att såsom ordinarie lärare förordna samtliga de biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor, som äro anställda tills vidare med ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning, medan statskontoret utgått från att ordinarie anställning icke bör tillkomma andra lärare än sådana, som under viss tid innehåft tjänst, varom här är fråga; i sådant avseende har i statskontorets tidigare yttrande ifrågasatts tio och i det senare fem års tjänstgöring. Beträffande lärare med kortare anställningstid borde enligt statskontorets mening vederbörande skoldistrikt i varje fall erhålla möjlighet att taga under omprövning, huruvida ordinarie lärartjänst av ifrågasvarande slag borde inrättas eller icke.

För egen del ansluter jag mig till den principiella uppfattning, som hävdats av statskontoret. Ifrågasvarande övergångsbestämmelser böra lämpligen utformas i anslutning till de motsvarande bestämmelser, som meddelades, då småskollärare erhöilo rätt till ordinarie anställning. Enligt de i kungörelsen nr 750/1918 i ämnet meddelade bestämmelserna skulle, då lärartjänst vid viss småskola första gången tillsattes med ordinarie innehavare, lärare, som vid bestämmelsernas ikraftträdande under minst två år varit anställd tills vidare å befattningen och därunder tjänstgjort med nit och skicklighet samt fört en hedrande vandel, av skolrådet förordnas som ordinarie utan iakttagande av eljest stadgad ordning. Det må erinras, att föreningen Sveriges mindre folkskolor i sin framställning till 1936 års lärarlönesakkunniga tänkte sig, att som förutsättning för ordinarie anställning skulle gälla icke mindre än tio års oförvitlig tjänstgöring. Mitt förslag innebär i jämförelse härmed en avsevärd förbättring av möjligheterna för de nu anställda befattningshavarna att erhålla ordinarie tjänster. Anledning har emellertid ej synt mig föreligga att ställa denna lärarpersonal i en ogynnsammare ställning än småskollärarna vid regleringen av dessas anställningsförhållanden. Fastmer vill jag med hänsyn till de på området föreliggande särskilda förhållandena föreslå den uppmjukningen av övergångsbestämmelserna, att lärare vid mindre folkskola eller biträdande lärare vid folkskola, som vid bestämmelsernas ikraftträdande den 1 juli 1939 är anställd tills vidare med ömsesidig rätt till minst fyra månaders uppsägning men icke då kan åberopa minst två års klanderfri tjänstgöring å befatt-

ningen, skall av skolrådet förordnas att vara ordinarie lärare, när han visar sig uppfylla nämnda fordran i fråga om tjänstgöringen. Detta förslag innebär, att alla de ifrågavarande lärarna senast den 1 juli 1941 erhålla ordinarie anställning utom i de fall, då vederbörandes tjänstgöring icke kunnat vitsordas på förut angivet sätt. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de närmare bestämmelser i nu förevarande avseenden, som kunna befinnas erforderliga.

Beträffande ifrågavarande lärares löneförmåner gäller för närvarande, att de åtnjuta samma lön som lärare vid småskola med tillägg av ett belopp, motsvarande löneskillnaden inom vederbörande ortsgrupp mellan den löneklass, de tillhöra, och närmast högre löneklass. På grund härav kunde ifrågasättas, om icke de biträdande lärarna, respektive lärarna vid mindre folkskolor borde såsom ordinarie hänföras till lönegraden närmast över den för småskollärare gällande, alltså till 10 lönegraden, varvid lönetillägg givetvis icke skulle utgå. Då lönetillägg emellertid för närvarande utgår endast så länge läraren tjänstgör i den egenskap, som ger lönetillägget dess berättigande, d. v. s. enligt lydelsen av vederbörligt författningsrum för den tid, läraren uppehåller befattningen, och lönetillägget alltså bortfaller vid förflyttning till exempelvis småskollärartjänst, torde en sådan lönegradsplacering icke vara att tillråda. Lämpligen böra ifrågavarande tjänster även såsom ordinarie hänföras till 9 lönegraden liksom småskollärartjänster med rätt för innehavarna att enligt oförändrade grunder uppbära nämnda lönetillägg.

Mitt förslag medför icke för statsverket några ökade kostnader för löner åt ifrågavarande lärare. Däremot synes icke uteslutet, att utgifterna för ersättning för flyttningkostnad kunna komma att efter hand i någon mån stegas.

Vad nu föreslagits innebär så genomgripande ändringar i grunderna för tillsättning av ifrågavarande lärartjänster, att ärendet lämpligen bör underställas riksdagen. Den närmare utformningen av de bestämmelser, som böra utfärdas vid bifall till mitt förslag, torde få ankomma på Kungl. Maj:t. Därvid torde erforderliga ändringar böra vidtagas jämväl i stadgan rörande folkundervisningen i Stockholm.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen,

att riksdagen måtte förklara sig intet hava att erinra mot att anställningsförhållandena för biträdande lärare vid folkskolor och lärare vid mindre folkskolor regleras i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat.

Kungl. Maj:ts proposition Nr 100.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lennart Häggqvist.